

گشت و گذاری در مطبوعات عربستان

یوسف غرور قوچانر

مقاله‌ای که پیش رو دارید ترجمه بریده‌هایی از هفته‌نامه «المسلمون» چاپ عربستان سعودی است و عمدتاً بیانگر نظرات علما و صاحب‌نظرانی است که در زیر پوشش «رابطة العالم الاسلامی» فعالیت دارند.

درباره این اخبار توجه به چند نکته ضروری است:

- ۱ - نقل آنها برای آشنایی خوانندگان با جدیدترین اظهار نظر علمای عربستان است. این آشنایی برای روحانیون و مدیران کاروانها و همچنین برای عموم محققان از اهمیت بسیار برخوردار است، بویژه از این جهت که تازه‌ترین اخبار در این زمینه بوده و از زبان خود آنها نقل شده است.
- ۲ - روشن است که این اخبار می‌بایست همراه با تحلیل باشد، اما به لحاظ مشکلاتی که در این کار وجود داشت فعلاً از این اقدام صرف‌نظر شده و کار تحلیل به خود خوانندگان عزیز واگذار گردیده است. این بدان معناست که تمامی مطالب مطروحه مورد تأیید نبوده و هر کدام می‌بایست با تأمل بررسی شود.

- ۳ - در نقل اخبار چند زمینه در نظر گرفته شده؛ الف: یکی تغییراتی که در حرمین شریفین واقع شده است، ب: دیدگاه‌های اعتقادی علمای

عربستان است، ج: برخی دیدگاههای فقهی که در آن نیز مسائل اجتهادی جدید یا تأکید بر آرای پیشین را می‌توان مشاهده کرد. به هر روی در هر یک از این زمینه‌ها، می‌توان شاهد دگرگونی در برخی دیدگاهها بود که این از اهمیت بالایی برخوردار است.

اطلاعات کلی پیرامون توسعه مسجدالحرام و مسجد نبوی

□ عربستان در چند سال گذشته مبلغ ۴۲ میلیارد ریال سعودی بابت توسعه در حرمین شریفین هزینه کرده است. از این مبلغ ۳۰ میلیارد ریال برای توسعه مسجد نبوی و ۱۲ میلیارد ریال برای توسعه مسجدالحرام اختصاص یافته است.

مساحت کلی اماکن توسعه یافته مسجدالحرام به ۷۶ هزار متر مربع می‌رسد.

این توسعه شامل ایجاد یک طبقه زیرزمینی، و یک طبقه همکف، به اضافه سقف همراه با ۱۸ درب و یک دروازه اصلی تحت عنوان «دروازه شاه فهد» می‌باشد.

افزون بر این، دو مناره، مشابه مناره‌های موجود ساخته شده است.

همچنین پله‌های برقی برای انتقال نمازگزاران به طبقه دوم و پشت بام نصب شده است. در پشت بام سه گنبد به مساحت ۲۲۵ متر مربع احداث شده است. این توسعه

بگونه‌ای انجام پذیرفته که با شکل کلی ساختمان حرم مشابهت داشته باشد.

این توسعه، مساحت کلی مسجدالحرام را همراه با فضای پیرامونی آن، به ۳۵۶ هزار متر مربع رسانده، این در حالی است که پیش از آن، مساحت کلی اش ۱۵۲ هزار متر مربع بوده است. بدین ترتیب جایگاه نمازگزاران که قبلاً گنجایش ۳۴۰ هزار نفر داشته به ظرفیتی بالغ بر ۷۷۰ هزار نفر رسید.

در کنارش یک ایستگاه مرکزی در منطقه کدی به منظور خنک کردن فضای حرم ایجاد گردیده، آب سرد از طریق لوله‌ها به زیر زمین حرم انتقال داده، به دستگاههای خنک کننده رسانده می‌شود. باد خنک کننده در کانالهای مخصوص که زیر سنگ‌های مرمر نصب شده، در فضای ساختمان توسعه یافته، پخش و پراکنده می‌شود.

این توسعه، شامل گسترش

دارد. این دربها شامل دربهایی است که، چه در ساختمان قدیمی و چه در ساختمان جدید و یا توسعه تازه‌ای که به عمل آمده، تعبیه شده‌اند.

نام این دربها عبارت است از:

- ۱- باب عبدالعزيز ۲- باب اجیاد
- ۳- باب بلال ۴- باب حنین ۵- باب اسماعیل -ع- ۶- باب الصفا ۷- باب بنی هاشم ۸- باب علی -ع- ۹- باب عباس ۱۰- باب النبی -ص- ۱۱- باب السلام ۱۲- باب بنی شیبه ۱۳- باب الحجون ۱۴- باب المعلاة ۱۵- باب المدعی ۱۶- باب المروة ۱۷- باب المحضب ۱۸- باب عرفه ۱۹- باب القراره ۲۰- باب الفتح ۲۱- باب ابن الزبیر ۲۲- باب عمر ۲۳- باب الندوه ۲۴- باب الشامیه ۲۵- باب القدس ۲۶- باب المدینه المنوره ۲۷- باب الحدیبیه ۲۸- باب المهدی ۲۹- باب العمره ۳۰- باب ملک فهد.

مسجد نبوی

در سال ۱۴۰۶ ه. ق. پروژه توسعه مسجد نبوی آغاز شد. در این توسعه مالکیت بیش از صد هزار متر مربع از صاحبان آن سلب و در مقابل تعویض شده

فضاهای اطراف ساختمان توسعه یافته است، بطوری که مالکیت این زمینها از صاحبانشان گرفته شده و کلیه زمینها فرش شده و در اطراف آن لوله‌های آب زمزم تعبیه گردیده است. همچنین در اطراف، وضو خانه‌هایی احداث شده که در زیر زمین قرار دارد و با پله‌های برقی و عادی مجهز شده است.

و نیز تونلی برای تردد عابر پیاده احداث شده که مسیر حرکت عابران پیاده را از اتومبیلها در منطقه روبروی دروازه شاه فهد و دروازه عبدالعزيز جدا می‌سازد و بدین ترتیب عابران پیاده می‌توانند به سهولت از حرم تردد داشته و از فضاهای پیرامونی آن استفاده کنند. این تونل با هزینه ۶۵۰ میلیون ریال سعودی ساخته شده است.

از جمله پروژه‌هایی که در سالهای گذشته بعمل آمد، پروژه آماده‌سازی پشت بام حرم با سنگ‌های مخصوص که گرما را منعکس می‌کند، پروژه آماده‌سازی پشت بام حرم برای کاهش فشار نمازگزاران در موسم حج و نصب پله‌های برقی برای سهولت رفت و آمد و غیره.

□ مسجدالحرام مجموعاً ۳۰ درب

است.

متحرک ساخته شده که بطور اتوماتیک حرکت می‌کنند و در اوضاع مناسب آنها را جهت استفاده از جریان طبیعی هوا توسط دگمه‌ای جابجا می‌نمایند.

در زیر فضاهای پیرامونی، پارکینگ اتومبیل پیش‌بینی شده است که گنجایش ۴۴۰۰ اتومبیل را دارد. این پارکینگ از دو طبقه تشکیل شده و مطابق استانداردهای بین‌المللی ساخته شده است.

پاسخ به یک سؤال

شیخ صالح بن فوزان الفوزان که عضو هیأت کبار العلماء است در پاسخ به یک سؤال خواننده روزنامه عکاظ که پرسیده بود:

آیا درست است هارون الرشید کاری جز لهو و لعب و مشروب‌خواری نداشته است، بویژه این که برخی از کتابهای تاریخی و مخصوصاً کتاب هزار و یک شب به این موضوع اشاره کرده‌اند؟

گفت: این یک دروغ و افترا بی‌بند نیست و در واقع تحریف تاریخ اسلام است و بر کتاب هزار و یک شب نمی‌توان اعتماد و اطمینان داشت. هارون الرشید به صلاح و استقامت و حسن رفتار با رعیت، مشهور

در این پروژه از سه جهت شمال، شرق و غرب، ساختمان‌های جدیدی به مساحت ۸۲۰ هزار متر مربع به خود مسجد اضافه شده که گنجایش ۱۶۸ هزار نمازگزار را دارد. و بدین ترتیب مساحت کل مسجد به ۹۸۵۰۰ متر مربع رسید. پشت بام این ساختمان که مساحت آن به ۶۸۰۰۰ متر مربع می‌رسد با سنگ مرمر پوشانیده شده و برای استفاده ۹۰ هزار نمازگزار آماده گردیده است. در حال حاضر، مسجد نبوی گنجایش ۲۵۷ هزار نمازگزار را در مساحتی بالغ بر ۱۶۵/۵۰۰ متر مربع داراست.

همچنین در اطراف مسجد، فضاهای پیرامونی ایجاد شده که در مجموع گنجایش ۲۵۰ هزار نمازگزار را دارد. در صورت پایان یافتن کار، بر روی دیگر فضاهای پیرامونی، انتظار می‌رود گنجایش آن به ۷۰۰ هزار نمازگزار و در حالات ضروری به یک میلیون نفر برسد.

در فضاهای داخل مسجد از چترهای اتوماتیک استفاده شده تا نمازگزاران را از پرتو مستقیم خورشید حفظ نماید.

در پشت بام مسجد ۲۷ گنبد

بوده و سالی به حج و سالی به جنگ اختصاص می‌داد!

□ تعدادی از علمای وهابی عربستان عزاداری به مناسبت وفات یک شخص را حرام دانستند.

این گروه از علمای وهابی، طی فتوایی در پاسخ به سؤال تعدادی از مردم گفتند: تجمع در یک مکان چه خانه متوفا، یا مسجد و غیره برای برگزاری مراسم عزاداری و تهیه غذا برای حاضرین بدعت محسوب می‌شود!

در همین قسمت از فتوا آمده است: خواندن فاتحه بدعت است، بدعتی فوق بدعت، چرا که هیچگاه پیامبر با قرائت فاتحه و نه با قرائت قرآن (غیر از فاتحه) احدی را تعزیت نداد.

اما این که نقل شده است پیامبر فرمود: بر مریض سوره فاتحه تلاوت کنید، شاید باعث نجات او شود، واضح است که این مربوط به مریض است، چون امکان شفا پیدا کردن او وجود دارد اما میت، میت است و شفا پیدا نمی‌کند.

مکه مکرمه، طی سخنانی که در روزنامه عکاظ منتشر گردید، اظهار داشت: در مکه مکرمه ۳۰۵۰ امام جماعت و ۳۲۰۰ مؤذن وجود دارد که ماهانه ده میلیون ریال سعودی بابت حقوق آنها پرداخت می‌شود.

وی گفت: پرداخت به موقع حقوق و تجهیز مساجد به وسیله فرش‌های فاخر، وسایل خنک کننده هوا و سیستم برق، ناشی از اهمیتی است که وزارت امور اسلامی عربستان به مساجد در مکه مکرمه قائل است.

وی افزود: در این منطقه بیش از ۱۲۶۵ مسجد وجود دارد که تا کنون ۲۲ میلیون ریال سعودی برای نوسازی و نگهداری آنها هزینه شده است و مسؤولیت ترمیم و نگهداری مساجد به شرکت‌های خصوصی که در این زمینه تخصص دارند واگذار شده است.

بعلاوه این اداره قرآنهای مورد نیاز کلیه این مساجد را تأمین کرده و در نظر دارد در آینده مساجد دیگری بویژه در مشاعر احداث نماید.

در نماز به چه کسی اقتدا کنیم؟

شیخ عبد العزیز بن باز مفتی رسمی

فیلم تبلیغاتی حج در ۲۰ زبان زنده دنیا

□ مدیر کل شوون اسلامی و اوقاف در

علمای وهابی و جانشین مفتی عربستان در پاسخ به سؤال فوق گفت:

شرک اکبر شرکی است که انسان را از دین خارج می‌سازد؛ مثل این که کسی معتقد شود در کنار خدا - نعوذ بالله - خدای دیگری هم هست که بخشی از هستی را آفریده است. یا این که خدای دیگری را عبادت کنیم و یا برای صاحب قبری نماز بخوانیم و برای او قربانی کنیم؛ اینها همه شرک اکبر است و انسان را از دین خارج می‌کند.

شرک اصغر به شرکی گفته می‌شود که شارع مقدس به آن شرک اطلاق کرده است؛ مانند قسم خوردن به چیزی غیر از خدا یا قسم خوردن به پیامبر و کعبه و غیره. البته این شرک، انسان را از دین خارج نمی‌کند.

خداوند متعال شرک را، اکبر باشد یا اصغر، نمی‌بخشد.

تصمیم‌گیری در مورد صلح و جنگ و

امور کشور به عهده کیست؟

شیخ صالح بن فوزان الفوزان، یکی از علمای وهابی عضو کمیته فتاوی‌ای عربستان در پاسخ به این سؤال روزنامه

عربستان در پاسخ به سؤال خواننده‌ای که از وی درباره «صحت نماز پشت سر کسی که عقایدی مخالف اهل سنت دارد» پرسیده بود، گفت:

درست‌تر این است پشت سر کسی نماز بخوانیم که نسبت به اسلام وی شکی نداریم، البته این قول گروهی از اهل علم است که صائب‌تر به نظر می‌رسد. اما درباره کسی که بگوید نماز پشت سر گناهکار قبول نیست، باید گفت: قول وی قابل اعتماد نیست. بدلیل این که پیامبر - ص - اجازه داده است پشت سر زمامداران و فرمانروایان نماز بخوانیم. بسیاری از این زمامداران جزو گناهکاران هستند.

ابن عمر، انس و جماعتی دیگر پشت سر حجاج که ستمگرترین مردمان بود، نماز خواندند. نتیجه این که می‌توان پشت سر بدعت آورنده‌ای که بدعت وی، او را از اسلام خارج نکرده باشد، یا پشت سر فاسقی که فسق وی، او را از اسلام خارج نساخته باشد نماز خواند!

شرک اکبر چیست و شرک اصغر کدام است؟

شیخ محمد بن صالح العثیمین از

ابراهیم روی آن نماز می‌خواند و در داخل محفظه شیشه‌ای قرار دارد و کسی نمی‌تواند آن را لمس کند. و حتی لمس کردن آن هم جایز نیست!

پاسخ به چند پرسش

شیخ عبدالعزیز بن باز مفتی رسمی عربستان، طی پرسش و پاسخی که در روزنامه عکاظ عربستان درج شده، به سؤالاتی درباره قسم خوردن با نام پیامبر و ... پاسخ گفته است. از آنجا که بن باز، مفتی رسمی عربستان، بسیاری از زوایای تفکر باطل وهابیت را در پاسخها فاش می‌سازد، متن گفتگو را می‌آوریم:

س: برخی مردم عادت دارند که با آوردن نام پیامبر قسم می‌خورند و قصدی هم ندارند. آیا بابت این موضوع از سوی خداوند مجازات می‌شوند؟

ج: جایز نیست کسی با آوردن نام پیامبر یا غیر او از مخلوقات، قسم یاد کند و این کار از محرمات و شرک‌آمیز تلقی می‌شود؛ زیرا پیامبر فرمود: «کسی که می‌خواهد قسم بخورد، با نام خدا سوگند بخورد و گرنه ساکت شود.» و همچنین فرمود: «کسی که بغیر از نام خدا قسم یاد

المدینه اظهار داشت: خداوند متعال مسائل عمومی کشور و جنگ و صلح را فقط به عهده زمامداران، بویژه علما گذاشته است و جایز نیست عموم مردم در آن دخالت نمایند؛ زیرا موجب تشتت امور و تفرقه شده و به افراد مغرض فرصت می‌دهد تا به نیت خود جامعه عمل ببوشانند.

وی افزود: مسائل و اموری وجود دارد که صرفاً ویژه زمامداران و علماست و افراد نباید در آن دخالت نمایند؛ زیرا به آنها ربطی ندارد و چنانچه دخالت کنند شیرازه امور از هم گسسته می‌شود.

لمس کعبه و مقام ابراهیم جایز است؟

یکی از علمای وهابی، عضو بالاترین مجمع دینی وهابی، در عربستان در پاسخ به این پرسش می‌گوید:

این عمل جایز نیست! و از کعبه فقط حجرالاسود و رکن یمانی را می‌توان لمس کرد؛ زیرا در کعبه و غیر آن، چیزی برای لمس کردن وجود ندارد و درباره مقام باید گفت: مقام چارچوب فلزی موجود نیست بلکه مقام در داخل این چارچوب قرار دارد و از این جهت قابل لمس نیست و در واقع مقام سنگی است که گفته می‌شود حضرت

کند، کافر یا مشرک شده است.»

بر مسلمان واجب است که از این موضوع اجتناب کرده و از کارهای گذشته خود نزد خدا توبه کند.

س: در منطقه ما، بر روی قبرها یک لایه سیمانی به طول یک متر و عرض نیم متر می‌پوشانند و روی آن اسم صاحب قبر یا جمالاتی نظیر «خداوندا صاحب قبر را بیامرز و ...» منقوش است. نظر شما درباره این عمل چیست؟

ج: جایز نیست روی قبرها سیمان گذاشته شود و همچنین جایز نیست روی آن چیزی نوشته شود؛ زیرا نقل شده است که پیامبر - ص - از بنا ساختن و نوشتن روی قبر نهی کرده است.

جابر - رض - به نقل از رسول خدا روایت کرده که:

«رسول خدا نهی کرده است روی قبر آجری گذاشته شود یا بنایی احداث گردد»؛ زیرا این کار از کارهای اغراق آمیز است و لذا از آن منع فرموده است.

ترمذی با استناد صحیح، جمله «و چیزی روی آن نوشته نشود» را بر حدیث فوق افزوده است؛ زیرا کتابت روی قبر، ممکن است به عواقب وخیمی بلحاظ

شرعی منجر گردد و از اینرو است که منع شده است. پس از دفن میت، خاک روی آن ریخته می‌شود و به اندازه یک وجب از زمین، خاک گذاشته می‌شود تا فهمیده شود در اینجا قبر وجود دارد. این سنتی است که در مورد قبرها وجود دارد و رسول خدا و اصحاب او بر مبنای آن عمل کردند و جایز نیست روی قبرها مسجد ساخته شود و یا روی آنها پارچه گسترده شود و یا این که گنبدی احداث گردد؛ زیرا پیامبر اکرم - ص - فرمود: «خداوند لعنت کند یهود و نصاری را که بر قبور پیامبران خود مسجد ساختند.»

س: آیا جایز است قطعه‌ای فلزی یا "پلاکاردی" روی قبر بگذاریم که روی آن آیات قرآن و بعلاوه نام میت و تاریخ وفات او .. منقوش باشد؟

ج: جایز نیست روی قبر میت چیزی نوشته شود، آیات قرآن باشد یا چیز دیگر و نه روی قطعه‌ای فلزی یا پارچه؛ زیرا جابر - رض - به نقل از پیامبر - ص - گفت: که پیامبر نهی کرده است روی قبر آجری گذاشته شود یا بنایی احداث گردد.

ترمذی و نسائی با اسناد صحیح، جمله «چیزی روی آن نوشته نشود» را اضافه کرده‌اند.

پاسخ دو تن از علمای وهابی دربارهٔ

حجاب

۱- شیخ عبدالعزیز بن باز:

حجاب شرعی عبارت است از این که زن تمامی بدن خود را در مقابل مردان بپوشاند: سر، صورت، سینه، پاها و دست‌ها؛ زیرا همهٔ این اجزاء در مقابل مرد نامحرم در حکم عورت محسوب می‌شوند. چه، خداوند متعال می‌فرماید:

«و اذا سألتهم عن متاعاً فسألوهن من وراء حجاب، ذلکم أظہر لقلوبکم وقلوبہن.»

در اینجا مراد زنان پیامبر -ص- می‌باشند و البته زنان دیگر نیز شامل این حکم می‌شوند. حجاب، قلوب زنان و مردان را پاکیزه می‌سازد و آنها را از فتنه دور می‌کند.

صورت زن، بالاترین شکل زینت است. مو و دست نیز بهمین ترتیب است. زن می‌تواند صورت خود را با نقاب بپوشاند، بطوری که فقط دو چشم یا یک چشم آن پیدا باشد و صورت در پس نقاب پنهان گردد؛ زیرا زن نیاز دارد چشم خود را از نقاب خارج کند تا بتواند راه را بیابد. البته وسایلی مانند «خمار» می‌تواند مورد استفادهٔ زنان قرار گیرد تا بتوانند به جلوی پای خود نگاه

کنند.

زن باید به هنگام رفتن به بازار یا مسجد یا محل کار، از استعمال عطر خودداری کند؛ زیرا این خود از دلایل بروز فتنه می‌باشد.

۲- شیخ محمد صالح عثیمین:

حجاب شرعی عبارت است از این که: زن بپوشاند آنچه را که حرام است آشکار کردن آن. و اولین آن پوشش دادن صورت است که محل فتنه و محل رغبت و تمایل مردان می‌باشد.

واجب است زن صورت خود را از کسانی که به او محرم نیستند بپوشاند و کسی که ادعا کند حجاب شرعی عبارت از پوشاندن سر، گردن، بدن، پا، ران و بازو می‌باشد و به زن اجازه می‌دهد تا صورت و دو دست خود را بروز نماید، در واقع عجیب‌ترین ادعاها را کرده است؛ زیرا مشخص است که محل فتنه و رغبت و تمایل مردان، صورت زن است. چگونه می‌توان ادعا کرد که شریعت منع کرده است که کف پای زن پوشیده باشد ولی در همان حال اجازه داده است صورت زن پیدا باشد. این تناقض در شریعت عظیم اسلامی

ناممکن است و هر انسانی می‌داند که فتنه از پیدا شدن و معلوم شدن صورت زن

پدیدار می‌گردد و فتنه حاصل از آن، عظیم‌تر از فتنه‌ای است که از معلوم شدن کف پای زن حاصل می‌شود. هر انسانی می‌داند که صورت زن محل رغبت و تمایل مردان است به زنان؛ مثلاً اگر به کسی بگویند که نامزد تو کف پای قشنگ با صورت زشتی دارد؛ با او ازدواج نخواهد کرد ولی اگر به او بگویند نامزد تو صورت خوش دارد ولی پاها و دست او فاقد زیبایی است، در این حال وی مانعی برای ازدواج با نامزدش نمی‌بیند.

۱ - چنانچه عموم مردم به یک شخص بیعت کنند، این خود دلیلی است بر صلاحیت و توانایی او.

۲ - چنانچه وی با شمشیر توانست به قدرت برسد و مردم به او بیعت کردند، باید عموم مردم از او اطاعت نمایند، گرچه آن شخص قبلاً پست ولایتعهدی را نداشته باشد و یا از سوی خلیفه قبلی به این پست گمارده نشده باشد.

علمای مسلمین [مرادش اهل سنت است]^۱ در مورد عدم خروج علیه زمامدار مسلمین بسیار مطلب گفته‌اند و افزوده‌اند که: چنانچه از زمامدار مسلمین ظلم و ستم دیده شود، نباید علیه وی قیام کرد؛ زیرا اطاعت از وی بهتر از نافرمانی علیه او است! ابن جبرین افزود:

در تاریخ اسلام، نمونه‌های زیادی در مورد خروج و قیام علیه خلفا وجود دارد که حاصلی جز فتنه‌انگیزی و کشتار تعداد بسیاری از مردم دربر نداشته است؛ از جمله در دوران بنی‌امیه و زمامداری عبدالملک بن

اظهارات شیخ عبدالله بن جبرین عضو شورای افتای عربستان

شیخ عبدالله بن جبرین که از شیوخ برجسته وهابی عربستان سعودی محسوب می‌شود، طی اظهاراتی در جمع هواداران وهابیت در ریاض، پایتخت عربستان، مسائل مربوط به تبعیت از زمامداران و پیامدهای خروج علیه وی را، از دیدگاه وهابیت تشریح کرد. وی با نقل حدیثی از پیامبر اکرم - ص - به این مضمون که:

«از ولی امر اطاعت و فرمانبری کن، گرچه بر پشت تو تازیانه زنند و اموالت را

«هیچ کسی در روی زمین از علم و دانش او بی‌نیاز نبود.» وی ۱۲ سال بعد از این شورش و در زمانی که فرزند ۱۲ ساله داشته و خود او در این مدت او را ندیده بود، به دست حجاج به قتل [شهادت] رسید.

اینها همه از نتایج این شورش است که مردم طی آن حجاج را خلع و از ابن اشعث تبعیت کردند. آنان چه استفاده‌ای از خلع خلیفه داشتند و چه چیزی را به دست آوردند؟!

بنابر این، بر مسلمانان واجب است که از والیان امور و زمامداران، گرچه ظالم و ستمگر و سرکوبگر و آدم‌کش باشند، تبعیت کنند! زیرا این بهتر است که از آنها نافرمانی شود. پس مصلحت اقتضا می‌کند که از تمامی زمامداران فرمانبری و اطاعت کنیم حتی اگر در زمامداری آنها نقص و خلل وجود داشته باشد؛ زیرا این مسأله از هرج و مرج و اختلاف بهتر است.

مروان که وقتی حجاج بن یوسف ثقفی به زمامداری عراق منصوب شد، بشدت راه ظلم و ستم را پیمود و مردم را صرفاً روی اتهام به قتل می‌رسانید. پس مردم به تنگ آمده و در یک شورش بنام شورش ابن الأشعث نه تنها خلیفه بلکه خود حجاج را نیز برکنار و به ابن الأشعث بیعت کردند، بطوری که نقل شده ۱۲۰ هزار نفر به دور ابن الأشعث، جمع شدند در حالی که حجاج تنها ۲۰ هزار نفر لشکر داشته است. با اینحال حجاج مقاومت کرد و سرانجام بر ابن اشعث چیره گشت. نتیجه این شورش چه بود؟ ۸۰ هزار نفر در این شورش به قتل رسیدند و این بدان جهت بود که آنان بیعت را از گردن خود خارج ساخته و خلیفه را برکنار و عزل کردند. اینها از شورش خود چه بهره‌ای بردند! آخرین نفری که از این عده به قتل رسید، سعید بن جبیر بود که علما در مورد وی گفته بودند:

● پی نوشتها:

۱- این ادعا واقعیت نداشته و تعداد زیادی از علمای اهل سنت مخالف این تفکر هستند.

